

Марина ЧЕБАН

кандидат історичних наук, архівіст відділу використання інформації документів Центрального державного історичного архіву України у Львові

ORCID.org/0000-0001-9792-2172

cheban.m.m@gmail.com

DOI: 10.33402/up.2019-12-205-208

БАГАТОНАЦІОНАЛЬНЕ МІСТО: «БІЛІ ПЛЯМИ» В СОЦІАЛЬНІЙ ІСТОРІЇ РАНЬОМОДЕРНОГО ЛЬВОВА

**Рец.: Гуль О. Львів у XVI столітті: місто конфліктів та порозумінь /
НАН України. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича;
Львівське відділення Інституту української археографії та джере-
лознавства ім. М. С. Грушевського. Львів, 2018, 304 с.**

За останнє двадцятиліття видано низку досліджень із проблематики суспільних відносин в містах Корони Польської – Володимирі, Любліні, Гданську, Торуні, Варшаві, Кракові та Сандомирі. Настала черга й Львова, одного з важливих економічних центрів на перехресті торговельних шляхів між Сходом та Заходом. Монографія Ольги Гуль «Львів у XVI столітті: місто конфліктів та порозумінь» – результат тривалих і скрупульозних досліджень з історії соціальних відносин ранньомодерного міста. Праця є доопрацьованою та доповненою версією дисертації, захищеної у 2013 р. в Університеті Марії Кюрі-Склодовської у Любліні.

Аби охарактеризувати тогочасне суспільство Львова дослідниця опрацювала значний документальний матеріал, вперше ввела до наукового обігу низку джерел із бібліотек, книго- та архівосховищ України (Львів) і Польщі (Варшави, Кракова, Вроцлава). У роботі також враховано практично всю сучасну як українську, так і закордонну наукову літературу про Львів ранньомодерного періоду. На основі проведеного комплексного аналізу авторка розкрила низку важливих малодосліджених проблем, що стосуються суспільних конфліктів у Львові в XVI ст. Зокрема з'ясувала причини та передумови, а також відтворила перебіг подій під час суспільних виступів; представила просопографічну характеристику членів міської ради; реконструювала біографи керівників міського поспільства. Праця має логічну структуру, побудована за проблемно-хронологічним принципом і торкається широкого кола питань, що складають предмет цього наукового дослідження. Монографія складається з розлогого вступу, трьох розділів, висновків, додатків, а також іменного покажчика.

У вступі О. Гуль обґрунтувала вибір теми, її актуальність, хронологічні та географічні межі дослідження, охарактеризувала літературу та джерельну базу роботи. Авторка досить детально представила загальні тенденції розвитку регіону у ранньомодерний час (зокрема вплив Реформації і Гуманізму), роль і значення Львова у Польському Королівстві й загалом у Центрально-Східній Європі.

Перший розділ «Суспільство Львова в XVI ст.» має впроваджувальний характер, у ньому представлено суспільство пізньосередньовічного міста згідно з усталеними в історіографії поділами. Найперше окреслено групу громадян (*cives*) – осіб, що прийняли міське право і користувалися всіма привілеями та мешканців (*incolae*), які були позбавлені їх. У праці показано, що наприкінці XV – на початку XVI ст. Львів належав до найбільших міст Корони Польської, залишався важливим центром на перетині між Сходом та Заходом. Через зручне географічне розташування та вигідні королівські привілеї у місті бурхливо розвивалися торгівля й ремесла, завдяки чому до Львова прибували люди різних народностей і вірувань. Серед населення домінували католики, передусім поляки і німці, які були повноправними громадянами, формували органи самоврядування та користувалися всіма привілеями. Другу групу становили православні (українці, греки), третю – вірмени, котрі чисельно значно поступалися іншим націям, однак відігравали важливу роль в економічному житті. Четверту групу формували євреї, які гуртувалися в кагали, що виконували судову, фінансову та адміністративну й релігійно-освітню функції.

Щодо суспільного поділу міщан застосовано, усталений в історіографії поділ на патриціат, поспільство і плебс. Найбільше уваги приділено вищій верстві, бо саме ця частина міського суспільства відігравала найважливішу роль. Таке впровадження, як зазначає авторка, було необхідним з огляду на історично обумовлені специфічні моменти загальної структури та внутрішнього розвитку львівського суспільства, які досить часто визначали перебіг певних процесів на місцевому ґрунті упродовж зазначеного століття. У цьому ж вступному нарисі як необхідну передумову подальшого викладу охарактеризовано також історично складену на основі магдебурзької традиції систему органів міського самоврядування разом з принципами функціонування його інституцій – міської ради, судової лави і зборів поспільства. Згадано про діяльність міської канцелярії та писарів, які її очолювали, а також про інших посадових осіб, причетних до діяльності міської влади. В останньому підрозділі охарактеризовано еліту влади, тобто осіб яким належала вся повнота влади в місті. Проаналізовано кар'єри членів міської ради, а також тривалість їх урядування, показано взаємовідносини і родинні зв'язки між ними, висвітлено їх походження та освітній рівень.

Другий розділ присвячений характеристиці суспільних конфліктів у першій половині XVI ст. Описано перебіг конфлікту між правлячою групою і населенням у 1519–1526 рр. На основі поодиноких джерельних згадок відтворено обставини виступу міщан проти міської ради 1519 р., хід подій і визначено його дату. Вказано вплив цих подій на подальшу діяльність міської влади Львова та на відносини ради з представником королівської влади – старостою. Згаданий конфлікт розглянуто у порівнянні з аналогічними подіями в інших містах і встановлено, що причини та перебіг подій під час суспільних виступів у різних містах Корони Польської були схожими. Далі представлено наслідки цих подій, окреслено зміну способу

виборів міської влади, суперечки між міською радою та старостою, який домагався збільшення повноважень у виборах ради, а також процес утворення нових посад в місті – лонгера та колегії «десяти мужів», що мали здійснювати контроль над діяльністю міської влади. Окремий підрозділ присвячено міжкорпоративним суперечкам та конфліктам у вказаний період. Підкреслено, що більшість спорів вирішувалися у судах або королем. Наведено пізнавальні приклади таких суперечок, зокрема між багатими купцями та представниками ткацького цеху, який тривав упродовж кількох десятиліть і був розв'язаним королем у 1556 р. Звернуто увагу й на національні аспекти соціально-економічних спорів. Правове регулювання торгівлі та конкуренція за ринки збуту були причиною частих конфліктів у місті. Засада приналежності до професійних організацій полягала у наявності львівського громадянства, а отже й католицького віровизнання, і перешкождала абсолютній більшості українців, вірмен та євреїв легально займатися ремеслом. Тому у згаданий період вони відстоювали свої права на економічну діяльність. Багато з них були змушені створювати окремі організації та поповнювати ряди позацехових ремісників. Це спричиняло часті конфлікти з національним відтінком. Згідно засад магдебурзького права, русини-українці не могли входити до цехових організацій і проживати поза межами своєї етнічної ділянки. Тим не менше вони намагалися легалізувати свою діяльність, звертаючись до королівського суду. Наведено приклади таких конфліктів між католиками і православними, вірменською та католицькими громадами, євреями і міською радою. Суперечки і конфлікти мали чітке економічне підґрунтя, але розв'язувалися у судовому порядку.

У третьому розділі під назвою «Львів як арена конфліктів у другій половині XVI ст.» О. Гуль подала огляд суспільних конфліктів цього періоду. В ньому охарактеризовано обставини виникнення конфліктного настрою в місті, що виник на підставі зловживань керівників міського самоврядування і призвів до загострення соціальних, господарських і національно-релігійних суперечностей львівської громади у 1576–1577 рр. Далі представлено вимоги опозиційно налаштованого міщанства, позицію короля Стефана Баторія і його спробу нейтралізувати конфлікт у Львові, детально відтворено перебіг судового процесу між радою і міщанами на королівському суді. Проаналізовано скаргу невдоволених міщан і рішення короля, співставлено які вимоги протестувальників були виконані, а які відхилені. Джерельні згадки у львівських актових книгах дали можливість відтворити склад міщанської опозиції та представити розлогу характеристику її лідерів. Наслідком конфлікту, який впродовж кількох років розв'язувався у судовому порядку, стало запровадження колегії сорока мужів, що мала контролювати фінансову сферу і дотримання законів у місті. Новий орган самоврядування розширював контрольні функції львівського міщанства. Авторка вважає цей факт значним досягненням багаторічної боротьби львівських міщан за свої права. На завершення (як і у другому розділі) показано конфлікти представників етнічно-релігійних груп з міською владою, окреслено їх боротьбу за зрівняння в правах з панівною католицькою нацією.

У монографії О. Гуль висвітлено не лише події пов'язані з Львовом, у тексті присутні численні порівняння міста з іншими осередками магдебурзького права, суспільні конфлікти показано в контексті аналогічних подій в інших містах Корони Польської, передусім у Володимирі, Любліні, Гданську, Торуні та ін. Позитивним

є те, що авторка скрупульозно приділила увагу з'ясуванню точних дат міщанських виступів і висвітлила обставини, що їм передували. Дуже вагомими та доречними є представлені біографи головних учасників конфліктних подій у місті. Завдяки ним читач у тій чи іншій мірі може уявити як виглядало життя пересічного представника середнього класу львівського міщанства, як формувалася група владної еліти міста, в який спосіб міщани поєднували міське громадянство та діяльність в шляхетському соціумі.

Після основної частини монографії йдуть висновки, розлогі анотації англійською та польською мовами, а також подані список використаних джерел і літератури, додатки. Рукописні матеріали почерпнуті з п'яти українських (львівських) та зарубіжних архівних зібрань. Серед використаної літератури варто відзначити ґрунтовне опрацювання авторкою значного масиву польської та української історіографії XIX–XXI ст. з питань соціальної історії. Важливим здобутком книги є іменний покажчик, до якого увійшли всі особи згадані у книзі (декілька сотень імен) – львівські міщани, люди з які в той чи інший спосіб були пов'язані зі Львовом чи з львів'янами. Він значно полегшує орієнтацію в книзі та буде корисним для дослідників соціальної історії пізнього середньовіччя інших міст.

Текст монографії написаний доброю українською мовою, легко сприймається як науковцями, так і пересічним читачем. Ознайомлення з даною монографією дозволить не тільки збагатити знання про давній Львів та його мешканців, а також про своєрідну ситуацію Центрально-Східній Європі в цілому, проблеми з якими зустрічалося його населення регіону, в тому числі українці в період ранньомодерного періоду. Праця багато ілюстрована малюнками, схемами і мапами, які візуально підкріплюють наративну частину.

Maryna Cheban. Multinational City: a “white spots” in the social history of early modern Lviv